

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СИНГАЄВСЬКА МАРИНА ІВАНІВНА

УДК 343.77

**ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ
ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Кісілюк Едуард Миколайович,

Міністерство внутрішніх справ України,

начальник відділу професійної підготовки управління професійної
освіти та науки Департаменту персоналу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Колб Олександр Григорович,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

професор кафедри політології, управління та державної безпеки

кандидат юридичних наук, доцент

Косенко Світлана Сергіївна,

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
завідувач лабораторії навчальної та наукової роботи

Захист відбудеться 07 травня 2021 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 05 квітня 2021 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

С. Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Історично склалося, що земельні відносини в Україні та їх охорона є особливо актуальними з огляду на специфіку територіального розташування нашої держави на найбільш родючих землях Європи. Захист виробника, інвестора, збереження лісових, водних, пайових фондів землі є важливими завданнями правоохоронної системи, адже зловживання та вчинення правопорушень у цих сферах завдають непоправної шкоди природі, а також матеріальної шкоди в особливо великих розмірах державі, створюють негативне амплуа та дискредитують Україну на міжнародному рівні.

Відповідальність за порушення у сфері земельних відносин є складовою частиною правового забезпечення раціонального використання й охорони земель, яка спрямована на стимулювання додержання земельно-правових норм, відновлення порушених прав суб'єктів, а також запобігання вчиненню земельних правопорушень. Відповідно до статей 13 та 14 Конституції України земля є об'єктом права власності Українського народу та основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин передбачена низкою статей Кримінального кодексу України (ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України). Крім того, дії службових осіб при вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переходом права власності на земельні ділянки, зокрема, пайового, лісового, водного фонду тощо до іншої фізичної особи, кваліфікуються за іншими нормами статей Особливої частини Кримінального кодексу України – ст. 364, 366, 367, 368 КК України. Між тим, 59 % респондентів переконані, що стан кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні є незадовільним, 24 % вважають його посереднім, а 17 % – задовільним.

Значна кількість норм кримінального права, що встановлюють відповідальність за посягання у сфері земельних відносин, вказує на важливість цього напрямку. Відповідно, земля як об'єкт охорони держави має надзвичайно важливе значення, хоча б тому, що кількість її не збільшується, а відкриття ринку землі без належного законодавчого врегулювання та відпрацювання схеми відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення може призвести до збільшення їхньої кількості в цій сфері та спричинення збитків державним інтересам. Адже залучення землі до вільного обігу на ринку, зважаючи на недосконалість нормативно-правового регулювання таких відносин, призведе до різкого збільшення зловживань у цій сфері.

Суттєвим аспектом кримінально-правової охорони земельних відносин є правильне розуміння специфіки вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері, їх тісне поєднання в різних складах кримінальних правопорушень, що на практиці створює певні складнощі у кваліфікації дій правопорушників, а це, у свою чергу, призводить до винесення виправдувальних вироків у судах.

З огляду на викладене актуальність теми дисертації обумовлена, з одного боку, нагальною необхідністю забезпечення належного рівня кримінально-правової охорони земельних відносин, а з іншого – проблемами правозастосовної практики в

науково обґрунтованих методичних рекомендаціях з питань підвищення ефективності кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин, правильної кваліфікації дій правопорушників у цій сфері.

Питання правової охорони земельних відносин розглядалося багатьма вітчизняними науковцями. Зокрема, воно проаналізовано в працях В. Б. Авер'янова, Н. О. Антонюк, О. А. Вівчаренка, О. Ю. Дрозда, М. І. Єропкиної, Б. В. Єрофєєвої, В. М. Захарчука, А. М. Ізовіти, О. С. Літошенко, О. С. Мірошніченка, Р. О. Мовчана, О. С. Олійник, М. І. Панова, О. О. Погрібного, Т. Б. Саркісової, Ю. С. Шемшученка, А. М. Шульги, М. В. Шульги та інших вчених. Попри те, що праці цих науковців мають значну наукову та практичну цінність, здійснене нами дослідження дає підстави стверджувати, що чимало питань, пов'язаних із кримінально-правовою охороною земельних відносин, досі залишаються дискусійними та не мають однозначного вирішення, що негативно позначається на правозастосовній практиці.

У зв'язку з викладеним безсумнівною є актуальність поглибленого теоретичного аналізу кримінально-правових норм, спрямованих на охорону земельних відносин, а також практики їх застосування. Дослідження надає можливість сформулювати науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення норм закону про кримінальну відповідальність у цій сфері та практики їх застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 1153-р); Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474-р); Стратегічного плану розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2018–2024 роки (рішення Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27.02.2018 р., протокол № 3). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29.10.2015 (протокол № 20).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є системне та комплексне вивчення питань кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні та формулювання на цій основі пропозицій з удосконалення кримінального законодавства та загальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної практики щодо досліджуваних кримінальних правопорушень.

Для реалізації поставленої мети визначено такі *задачі*:

- з'ясувати теоретико-методологічні основи дослідження особливостей кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні;
- розглянути генезу становлення та розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на земельні відносини в Україні;

- проаналізувати зарубіжний досвід кримінально-правової охорони земельних відносин;

- дослідити характерні особливості земельних відносин як об'єкта кримінального правопорушення;

- визначити вплив об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин на об'єктивну сторону досліджуваних кримінальних правопорушень;

- вивчити взаємозв'язок об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин із суб'єктом зазначених кримінальних правопорушень;

- проаналізувати вплив об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин на суб'єктивну сторону цих кримінальних правопорушень;

- визначити особливості розмежування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин;

- провести аналіз кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, які вчиняються службовими особами;

- на основі узагальнення судової та правоохоронної практики розробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що забезпечують дотримання законності у сфері земельних відносин.

Предметом дослідження є кримінально-правова охорона земельних відносин в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. Так, використання *діалектичного методу* дало можливість дослідити й охарактеризувати питання криміналізації порушення законодавства про земельні відносини в нерозривному зв'язку з іншими соціальними чинниками насамперед правового, економічного й екологічного характеру, а також сформулювати висновки і пропозиції за темою дослідження (розділи 1–3); *історико-правового* – висвітлити історичний розвиток кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини і виявити закономірності розвитку вітчизняного кримінального законодавства під впливом законодавства державних формацій, у складі яких перебувала Україна (підрозділ 1.2); *порівняльно-правового* – проаналізувати кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо кримінально-правової охорони земельних відносин з метою виявлення схожого та відмінного, загального й унікального в кримінальному законодавстві України і деяких іноземних держав у цій сфері (підрозділ 1.3); *логіко-семантичного* – поглиблено вивчити категоріально-понятійний апарат щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *догматичного* – визначити недоліки і можливості вдосконалення кримінально-правових норм, спрямованих на охорону земельних відносин (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *узагальнення* – на підставі наявних у юридичній літературі позицій і новітніх поглядів сформулювати висновки щодо визначення змісту кримінально-правової охорони земельних відносин (розділ 2); *статистичного* – вивчити статистичні данні про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України, з метою їх узагальнення (підрозділи

2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *системного* – вивчити підстави кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини як єдиного цілісного явища, що складається з окремих складових (розділи 2–3); *структурно-функціонального* – дослідити кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за земельні правопорушення, і сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності їх застосування на практиці (розділи 2–3); *соціологічного* – провести анкетування з питань, що визначені об’єктом і предметом дослідження (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці П. П. Андрушка, Я. М. Брайніна, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, П. А. Вороб’я, А. А. Вознюка, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, О. О. Кваші, Е. М. Кісілюка, О. Г. Колба, М. Й. Коржанського, С. С. Косенко, В. М. Кудрявцева, В. В. Кузнецова, Н. Ф. Кузнецової, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, М. С. Таганцева, В. Я. Тація, А. Н. Трайніна, Є. В. Фесенка, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2015–2020 роки; узагальнені матеріали 128 кримінальних проваджень (справ) за фактами посягання на земельні відносини; зведені дані анкетування 450 практичних працівників органів досудового розслідування Національної поліції у м. Києві, Волинській, Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Миколаївській, Полтавській, Одеській, Рівненській, Харківській, Черкаській, Чернігівській областях щодо застосування норм кримінального законодавства у сфері кримінально-правової охорони земельних відносин; офіційні аналітичні звіти Офісу Генерального прокурора України, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2020 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних наукових досліджень, у якому здійснено розгорнуту оцінку кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні, завдяки чому вироблено нові знання та розроблено пропозиції щодо покращення кримінально-правової охорони земельних відносин. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків щодо застосування положень ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України, зокрема:

уперше:

– запропоновано авторське розуміння сутності земельних відносин як об’єкта кримінально-правової охорони, сукупності відносин у сфері володіння, користування, розпорядження, охорони, раціонального використання і відтворення земель у межах території України, на цій основі виокремлено похідні наслідки, що мають економічний характер – у разі заподіяння значної майнової (економічної) шкоди державі, народу України та екологічний характер – у разі завдання шкоди довкіллю або створення небезпеки її завдання і впливають на визначення обсягу призначення покарання за такі кримінально протиправні діяння;

– зважаючи на тенденції розвитку вчення про структуру об'єкта кримінально-правової охорони, встановлено, що суб'єктами досліджуваних відносин, з одного боку, є фізичні чи юридичні особи, органи місцевого самоврядування й органи державної влади, які наділені правом володіння, користування, розпорядження земельними ділянками, а з іншого – особи, з якими вони взаємодіють; предмет суспільних відносин – встановлена законом необхідність цільового використання земель; змістом цих суспільних відносин є право органів місцевого самоврядування й органів державної влади на нормальне здійснення делегованих законом повноважень і право фізичних та юридичних осіб на реалізацію гарантованих Конституцією України прав і свобод;

– обґрунтовано практичну доцільність застосування примусових заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, які вчинили кримінально протиправні діяння, передбачені ст. 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України, та необхідність доповнення переліку кримінальних правопорушень у ст. 96³ КК України посиленням на ці кримінально-правові норми;

– запропоновано застосовувати заходи законодавчого обмеження прав юридичної особи, яка вчинила кримінально протиправне посягання на земельні відносини, та вносити відомості про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;

– обґрунтовано доцільність застосування до юридичної особи, яка вчинила кримінально протиправне посягання на земельні відносини, конфіскації майна, що стало знаряддям або предметом кримінального правопорушення, зокрема легалізованого майна (грошових коштів), одержаного кримінально протиправним шляхом;

– аргументовано доцільність виокремлення в структурі Особливої частини КК України розділу із назвою «Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин»;

удосконалено:

– підходи до визначення теоретичних і методологічних засад кримінально-правової охорони земельних відносин, на підставі цього запропоновано нові аспекти методології дослідження кримінальної відповідальності за розглянуті кримінально протиправні діяння та теоретичні передумови такого дослідження;

– спільні та відмінні риси положень кримінального законодавства України і зарубіжних країн, які передбачають відповідальність за посягання на земельні відносини, з огляду на різницю правових традицій держав постсоціалістичної, континентальної та англо-американської правових сімей;

– зміст структури суспільних відносин (основного безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України), яка охоплює, по-перше, учасників цих відносин (фізичні та юридичні особи, органи місцевого самоврядування й органи державної влади); по-друге, предмет (цільове використання земель, а саме добросовісне володіння, користування та розпорядження ними); по-третє, соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин (зміст);

– застосування правил кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин у разі вчинення інших кримінальних правопорушень (правила кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень) і в разі вчинення суміжних кримінальних правопорушень (правила кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм);

– критерії розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин;

– особливості кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у разі вчинення їх у сфері земельних відносин, зважаючи на норми земельного законодавства;

дістало подальший розвиток:

– розуміння сутності об'єкта кримінально-правової охорони земельних відносин: земельний правопорядок, установлений земельним законодавством; право власності на землю як об'єкт нерухомості; право постійного користування; право оренди, що дає можливість відносити до категорії досліджуваних кримінальних правопорушень не тільки кримінальні правопорушення, передбачені розділом VIII Особливої частини Кримінального кодексу України;

– виділення періодів історичного розвитку кримінального законодавства України у сфері кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні;

– розуміння того, що змістовна характеристика об'єктивної сторони кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин зазвичай містить три ознаки: протиправне діяння (дія або бездіяльність щодо порушення земельних правовідносин); суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок;

– необхідність уніфікації норм Кримінального кодексу України, Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та Земельного кодексу України стосовно розуміння предмета досліджуваних кримінальних правопорушень – земель у межах території України, земельних ділянок і права на них, зокрема на земельні частки (паї);

– порядок визначення розміру матеріальних збитків, завданих кримінально протиправними діяннями, передбаченими нормами Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за посягання у сфері земельних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації мають прикладний характер, сприяють подальшому вдосконаленню кримінально-правової охорони земельних відносин, впроваджені та використовуються в:

– *законотворчій сфері* – під час удосконалення положень кримінального законодавства, зокрема розроблення законопроектів про внесення змін і доповнень до КК України, постанов Пленуму Верховного Суду України щодо кримінально-правової охорони земельних відносин;

– *правозастосовній діяльності* – для правильного й однозначного застосування норм КК України, які встановлюють відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин, у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 02.03.2020, ГУНП в Закарпатській області від 25.02.2021);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень» (акти Департаменту персоналу МВС України від 11.02.2020, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» від 23.02.2021 № 934/01-14);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних питань щодо кримінально-правової охорони земельних відносин, а також для підготовки підручників і навчальних посібників із кримінально-правових дисциплін, використання в науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій (акт Департаменту персоналу МВС України від 11.02.2020).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дослідженні, оприлюднено на VII Міжвузівській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)» (Київ, 18 листопада 2016 р.); міжнародній студентській науковій конференції «Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку» (Київ, 24 березня 2017 р.); міжвідомчій науково-практичній інтернет-конференції «Застосування іноземної мови при викладанні кримінально-правових дисциплін» (Київ, 30 червня 2017 р.); II Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку» (Київ, 20 квітня 2018 р.); IX Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 21 листопада 2018 р.); X Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 7 грудня 2019 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності» (Одеса, 27 листопада 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких: чотири статті – у наукових фахових виданнях, визначених МОН України як фахові з юридичних наук, одна – в іноземному юридичному виданні (Словацька Республіка), сім тез доповідей, які оприлюднено на науково-практичних, науково-теоретичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (306 найменувань на 29 сторінках) і 6 додатків на 18 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 229 сторінок, із них обсяг основного тексту – 168 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, стан її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання відповідно до предмета й об'єкта дослідження, охарактеризовано методологію, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, їх апробацію, а також структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальні засади кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні» має три підрозділи.

У підрозділі 1.1 «Теоретико-методологічні основи дослідження особливостей кримінально-правової охорони земельних відносин» обґрунтовано, що, незважаючи на наявність достатньої кількості наукових праць, присвячених аналізу та кримінально-правовій характеристиці кримінальних правопорушень, що посягають на земельні відносини (Н. О. Антонюк, О. А. Вівчаренко, В. М. Захарчук, А. М. Ізовіта, О. С. Літошенко, Р. О. Мовчан, О. С. Олійник, М. І. Панов, Т. Б. Саркісова, А. М. Шульга), у переважній більшості цих робіт наводиться загальна характеристика окремих кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин або розкриваються особливості кваліфікації окремих видів таких кримінальних правопорушень і вказується на їх значення.

Визначено, що теоретичними передумовами дослідження є з'ясування сутності та меж наукових розробок щодо досліджуваної групи кримінальних правопорушень, а також наявність об'єктивного бачення досліджуваних питань, їх взаємозв'язку з положеннями суміжних галузей права.

У підрозділі 1.2 «Історичні аспекти становлення та розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на земельні відносини в Україні» проаналізовано розвиток кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин у вітчизняних правових джерелах і визначено історичну періодику становлення та розвитку цього явища в Україні.

Зважаючи на доктринальні розробки, виявлено закономірності розвитку кримінального законодавства у сфері земельних відносин під впливом законодавства різних історичних періодів, окреслено теоретичне значення такого розвитку для подальшого вдосконалення кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні та визначено критерії періодизації кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за порушення у сфері земельних відносин: 1) історичні періоди розвитку держави; 2) нормативно-правові акти, у яких закріплено відповідальність за земельні правопорушення; 3) структура суспільних відносин, на які відбувається посягання; 4) суспільно-економічна формація, у межах якої існувала правова система; 5) історичні періоди розвитку правової системи України. У результаті детального аналізу історичних документів виділено сім періодів розвитку кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід установлення кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини» здійснено порівняльно-правовий аналіз досліджуваних норм за чинним національним законодавством і законодавством іноземних країн. Розглянуто особливості кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини в Україні з огляду на практику зарубіжних країн. Проаналізовано досвід Європейського Союзу, США та пострадянських країн щодо кримінально-правової протидії такому правопорушенню. Сформульовано спільні та відмінні риси в підходах до криміналізації посягань на земельні відносини в різних країнах, встановлено й охарактеризовано основні види кримінальних правопорушень у цій сфері, запропоновано способи врахування позитивного досвіду для вдосконалення кримінально-правових норм щодо протидії правопорушенням у сфері земельних відносин.

Зокрема, розглянуто норми КК Бельгії, Болгарії, Грузії, Данії, Ісландії, Італії, Нідерландів, Латвії, Люксембургу, Німеччини, Норвегії, Сполучених Штатів Америки, Фінляндії, Франції, Швеції та Пенітенціарного кодексу Естонії. Установлено, що досліджувані діяння переважно охоплені главами або розділами зазначених кодексів, які встановлюють кримінальну відповідальність за завдання шкоди не тільки довкіллю, а й власності, господарській діяльності, порядку управління та навіть правосуддю.

Акцентовано увагу на тому, що українським кримінальним законодавством, на відміну від зарубіжних країн, не визначено відповідальність за порушення землекористування, унаслідок цього безпідставно змінюється цільове призначення сільськогосподарських земель, їх дрібнять на невеликі ділянки, унеможливаючи таким чином збереження для ведення цілеспрямованої сільськогосподарської діяльності на великих земельних площах.

З'ясовано, що, зважаючи на зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини, доцільно криміналізувати не безпосередньо використання земель не за цільовим призначенням, оскільки це частково охоплено ст. 254 КК України «Безгосподарське використання земель», а незаконну зміну цільового призначення земель, унесення змін до Державного земельного кадастру та недотримання вимог землекористування. Це дасть можливість точніше відтворити й охопити кваліфікацію протиправних дій, які нині вчиняють із земельними ресурсами в Україні (підтримано 86,0 % респондентів).

Розділ 2 «Кримінально-правова характеристика земельних відносин як об'єкта кримінальних правопорушень та його взаємозв'язок з іншими елементами складу кримінального правопорушення» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Особливості земельних відносин як об'єкта кримінального правопорушення»* проаналізовано ознаки об'єкта складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України.

Обґрунтовано, що під земельними відносинами як об'єктом кримінально-правової охорони потрібно розуміти сукупність відносин у сфері володіння, користування, розпорядження, охорони, раціонального використання й відтворення земель у межах території України, у разі посягання на які заподіюється значна майнова (економічна) шкода державі, народу України, а також довкіллю або створюється небезпека заподіяння такої шкоди. Соціальна обумовленість кримінально-правової охорони земельних відносин визначається історичними, кримінологічними, нормативно-правовими, міжнародними та соціально-психологічним чинниками.

Зважаючи на тенденції розвитку вчення про структуру об'єкта кримінально-правової охорони, встановлено, що суб'єктами досліджуваних відносин, з одного боку, є фізичні чи юридичні особи, органи місцевого самоврядування й органи державної влади, які наділені правом володіння, користування, розпорядження земельними ділянками, а з іншого – особи, з якими вони взаємодіють; предмет суспільних відносин – встановлена законом необхідність цільового використання земель; змістом цих суспільних відносин є право органів місцевого самоврядування та органів державної влади на нормальне здійснення делегованих законом повноважень і

право фізичних та юридичних осіб на реалізацію гарантованих Конституцією України прав і свобод.

Проведений аналіз особливостей земельних відносин як об'єкта кримінально-правової охорони дає можливість стверджувати, що більшість науковців обмежила кримінальні правопорушення цієї категорії винятково кримінальними правопорушеннями, передбаченими розділом VIII Особливої частини Кримінального кодексу України, при тому, що об'єктом таких посягань є земельний правопорядок, установлений земельним законодавством, право власності на землю як об'єкт нерухомості, право постійного користування, право оренди. Це дає змогу розширити категорію кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин іншими розділами Кримінального кодексу України. З урахуванням аналізу об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин запропоновано в структурі Особливої частини КК України виокремити розділ із назвою «Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин» (підтримано 61,0 % респондентів).

У підрозділі 2.2 *«Взаємозв'язок об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин з об'єктивною стороною досліджуваних кримінальних правопорушень»* здійснено кримінально-правову характеристику об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, які посягають на земельні відносини.

Обґрунтовано, що об'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин зазвичай включає в себе вчинення кримінально протиправного діяння у формі дії або бездіяльності щодо порушення земельних правовідносин, настання суспільно небезпечних наслідків і наявність причинного зв'язку між таким діянням та наслідками.

Діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони кримінальних правопорушень цієї категорії виражається переважно у формі дії. Між тим, наприклад, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 254 КК України, характеризується як дією, так і бездіяльністю, а згідно із ч. 2 цієї самої статті умисне ухилення від обов'язкової рекультивації земель, порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину на підставі спеціального дозволу на користування надрами – лише бездіяльністю. Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 197¹, 239, 239¹, 252, 254 КК України, вважаються закінченими з моменту настання зазначених у диспозиції наслідків, і під час їхньої кваліфікації необхідно встановити ще й такі ознаки, як суспільно-небезпечні наслідки та причинний зв'язок між учиненим діянням і цими наслідками. У переважній більшості суспільно-небезпечні наслідки таких кримінальних правопорушень мають матеріальний характер і передбачають особливий порядок визначення розміру матеріальних збитків, завданих кримінально протиправними діяннями, передбаченими нормами Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за посягання у сфері земельних відносин.

Звернуто увагу на бланкетний характер диспозиції досліджуваних кримінальних правопорушень і необхідність детального з'ясування повноважень фізичних чи юридичних осіб, органів місцевого самоврядування й органів державної влади, які наділені правом володіння, користування, розпорядження земельними

ділянками, для вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення таких кримінальних правопорушень.

Зважаючи на характеристику предмета досліджуваних кримінальних правопорушень, а саме земель у межах території України, земельних ділянок і права на них, у тому числі на земельні частки (паї), зроблено висновок про необхідність уніфікувати норми Кримінального кодексу України, Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та Земельного кодексу України щодо розуміння предмета таких правопорушень (підтримано 73,0 % респондентів).

Підрозділ 2.3 «Взаємозв'язок об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин із суб'єктом цих кримінальних правопорушень» присвячений розкриттю ознак суб'єкта зазначених кримінальних правопорушень. Обґрунтовується, що суб'єктом аналізованих кримінальних правопорушень може бути лише фізична особа, яка на момент вчинення передбаченого КК України діяння є осудною. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ці кримінальні правопорушення, встановлено КК України – із 16 років. Суб'єктом окремих кримінальних правопорушень визнають особу, на яку покладено обов'язок виконання спеціальних правил, наприклад, щодо запобігання забруднення і псування земель (ст. 239 КК України).

У роботі обґрунтовано практичну доцільність застосування примусових заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, які вчинили кримінально протиправні діяння, передбачені ст. 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України, та необхідність доповнення переліку кримінальних правопорушень у ст. 96³ КК України посиланням на ці кримінально-правові норми. Таку позицію підтримує переважна більшість опитаних дисертантом працівників суду (93,0 % респондентів).

У *підрозділі 2.4 «Взаємозв'язок об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин із суб'єктивною стороною цих кримінальних правопорушень»* досліджується зміст вини, а також мети і мотиву кримінальних правопорушень, що посягають на земельні відносини. Обґрунтовано, що суб'єктивна сторона в кримінальних правопорушеннях у сфері земельних відносин передбачає вину у формі умислу стосовно діяння та умисел або необережності стосовно наслідків. Тобто суб'єктивна сторона досліджуваних кримінальних правопорушень характеризується винятково умисною формою вини. Причому умисел здебільшого може бути тільки прямим стосовно вчиненого діяння. Ставлення до наслідків залежно від конкретного кримінального правопорушення може бути як умисним, так і необережним.

При характеристиці зазначених кримінальних правопорушень встановлена відсутність спеціальної мети та мотиву.

Розділ 3 «Особливості диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин» має два підрозділи.

У *підрозділі 3.1 «Особливості розмежування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин»* розглянуто особливості кваліфікації досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, розмежовано суміжні кримінально протиправні діяння й адміністративні правопорушення. Проаналізовано характерні помилки судових і слідчих органів під час кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України.

Доведено, що ці діяння потрібно відмежовувати одне від одного та від суміжних кримінальних правопорушень за об'єктивними й суб'єктивними ознаками.

Сформульовано правила кваліфікації досліджуваних діянь, зокрема в разі вчинення схожих за конструкціями складів кримінальних правопорушень (застосування правил щодо сукупності відповідних норм), а також учинення суміжних кримінальних правопорушень (застосування правил у разі конкуренції кримінально-правових норм). Визначено, що правильну кваліфікацію розглянутих складів кримінальних правопорушень мають здійснювати уповноважені на це особи з огляду на конкретні юридично значущі обставини складу кримінального правопорушення.

Установлено, що і кримінальне, і адміністративне законодавство спрямовані на забезпечення відповідними засобами порядку користування землями, запобігання заподіяння економічної шкоди власникам землі та землекористувачам і екологічної шкоди землям як компоненту навколишнього природного середовища. Проте прогалини в законодавстві ускладнюють розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері земельних відносин, що негативно позначається на практиці застосування норм права правозастосовними органами. Основними критеріями розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин є: 1) ступінь суспільної небезпеки; 2) об'єкт правопорушення; 3) суб'єкт правопорушення; 4) розмір заподіяної шкоди та наслідки правопорушення; 5) момент закінчення правопорушення; 6) суворість і вид стягнень, що накладаються; 7) коло осіб (органів), які уповноважені розглядати такі справи.

У підрозділі 3.2 *«Особливості кваліфікації дій службових осіб при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин»* проаналізовано особливості кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у разі вчинення їх у сфері земельних відносин, зважаючи на норми земельного законодавства. Зокрема, установлено, характерні ознаки службових осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин та різновиди їх кримінально протиправної поведінки у цій сфері. Констатовано, що дії службових осіб при вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переходом права власності на земельні ділянки, зокрема, пайового, лісового, водного фонду тощо до іншої фізичної особи, кваліфікуються нормами розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», а саме ст. 364, 366, 367, 368 КК України (підтримано 94,0 % респондентів).

Детальний юридичний аналіз зазначених складів кримінального правопорушення уможливив виокремлення особливостей застосування цих норм у правозастосовній практиці правоохоронних і судових органів, що, у свою чергу, дасть можливість слідчим та іншим працівникам правозастосовних органів точно кваліфікувати дії осіб при вчиненні правопорушень у цій сфері.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні, а також формулюванні теоретичних узагальнень і пропозицій, що відповідають вимогам наукової новизни та мають вагоме значення для практичної діяльності, зокрема:

1. Теоретико-методологічні засади дослідження законодавства України про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин (ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України) дали можливість ґрунтовно охарактеризувати теоретичні засади визначення та формування кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення, побудувати нові наукові гіпотези, узагальнити необхідну кількість дослідних даних і підготувати пропозиції щодо подальшого вдосконалення чинного кримінального законодавства України про відповідальність за досліджувані кримінальні правопорушення.

2. Дослідження історичних передумов становлення кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин дало змогу виділити сім періодів розвитку вітчизняного законодавства у цій сфері: 1) до XII ст. – посягання на земельні відносини кваліфікуються винятково як посягання на власність у цивільно-правовому розумінні; 2) XII–XVII ст. – наявність низки нормативно-правових актів щодо правової охорони земельних відносин; 3) XVII ст. – початок XX ст. – запровадження на кодифікованому законодавчому рівні кримінальної відповідальності за незаконне посягання на земельні відносини; 4) 1918–1922 рр. – скасування радянською владою законодавства Російської імперії та формування власного в межах тотальної націоналізації економіки; 5) 1922–1991 рр. – введення в дію трьох кримінальних кодексів і залишення не вирішеним питання належної кримінально-правової охорони земельних відносин; 6) 1991–2001 рр. – розвиток національної економіки в умовах державної незалежності, удосконалення чинних і прийняття нових нормативно-правових актів у сфері правової охорони земельних відносин; 7) 2001 р. і дотепер – прийняття нового Кримінального кодексу та низки змін і доповнень, спрямованих на охорону земельних відносин.

3. Здійснення порівняльно-правового аналізу національного та зарубіжного кримінального законодавства, яке регламентує відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин, уможливило виявлення спільних і відмінних рис у законодавстві країн постсоціалістичної, континентальної й англо-американської правових сімей щодо кримінально-правової охорони земельних відносин. Так, у досліджуваних зарубіжних країнах подібні кримінальні правопорушення віднесено до категорії кримінальних правопорушень зазвичай у сфері господарської діяльності та порядку управління. У зв'язку із цим запропоновано криміналізувати не безпосередньо використання земель не за цільовим призначенням, а незаконну зміну цільового призначення земель, унесення змін до Державного земельного кадастру та недотримання вимог землекористування. Це дасть можливість точніше відтворити й охопити

кваліфікацію протиправних дій, які нині вчиняються із земельними ресурсами в Україні (підтримано 86,0 % респондентів).

4. Земельні відносини як об'єкт кримінально-правової охорони – це сукупність відносин у сфері володіння, користування, розпорядження, охорони, раціонального використання й відтворення земель у межах території України, у разі посягання на які заподіюється значна майнова (економічна) шкода державі, народу України, а також довікллю або створюється небезпека заподіяння такої шкоди. Суб'єктами досліджуваних відносин, з одного боку, є фізичні чи юридичні особи, органи місцевого самоврядування й органи державної влади, які наділені правом володіння, користування, розпорядження земельними ділянками, а з іншого – особи, з якими вони взаємодіють; предмет суспільних відносин – установлена законом необхідність цільового використання земель; змістом цих суспільних відносин є право органів місцевого самоврядування й органів державної влади на нормальне здійснення делегованих законом повноважень і право фізичних та юридичних осіб на реалізацію гарантованих Конституцією України прав і свобод.

Сутність об'єкта кримінально-правової охорони земельних відносин складає земельний правопорядок, установлений земельним законодавством, право власності на землю як об'єкт нерухомості, право постійного користування, право оренди, що дає можливість відносити до категорії досліджуваних кримінальних правопорушень не тільки кримінальні правопорушення, передбачені розділом VIII Особливої частини Кримінального кодексу України. З урахуванням аналізу об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин запропоновано в структурі Особливої частини КК України виокремити розділ із назвою «Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин» (підтримано 61,0 % респондентів).

5. Змістовна характеристика об'єктивної сторони кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин переважно містить три ознаки: протиправне діяння (дія або бездіяльність щодо порушення земельних правовідносин); суспільно небезпечні наслідки; причинний зв'язок.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що посягають на земельні відносини (ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України), є діяння у формі дії або бездіяльності, яке проявляється в шести формах: 1) самовільне зайняття земельної ділянки (ч. 1 ст. 197¹ КК України); 2) забруднення або псування земель (ст. 239 КК України); 3) незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ КК України); 4) незаконне заволодіння землями водного фонду (ст. 239² КК України); 5) умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України); 6) безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України).

Шкода як наслідок кримінальних правопорушень може бути: а) фізичною (ст. 239, 239¹ КК України); б) майновою (ст. 197¹, 239¹, 239², 252, 254 КК України). Як результат, встановлено моменти закінчення аналізованих кримінальних правопорушень: 1) із формальним складом (ст. 239² КК України); 2) з матеріальним складом (ст. 197¹, 239, 239¹, 252, 254 КК України).

Диспозиції досліджуваних кримінальних правопорушень мають бланкетний характер і потребують детального з'ясування повноважень фізичних чи юридичних осіб, органів місцевого самоврядування й органів державної влади, які наділені правом володіння, користування, розпорядження земельними ділянками при кваліфікації таких кримінальних правопорушень.

Пропонується уніфікувати норми Кримінального кодексу України, Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та Земельного кодексу України стосовно розуміння предмета досліджуваних кримінальних правопорушень – земель у межах території України, земельних ділянок і права на них, зокрема на земельні частки (паї) (підтримано 73,0 % респондентів).

6. Суб'єктом аналізованих кримінальних правопорушень визнається фізична особа, яка на момент вчинення передбаченого КК України діяння є осудною та досягла 16 років. Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239 КК України, спеціальний – особа, на яку покладено обов'язок виконання спеціальних правил, наприклад, щодо запобігання забруднення і псування земель.

Пропонується застосовувати примусові заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб, які вчинили кримінально протиправні діяння, передбачені ст. 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України, та доповнити перелік кримінальних правопорушень у ст. 96³ КК України посиланням на ці кримінально-правові норми. Таку позицію підтримує переважна більшість опитаних дисертантом респондентів (93,0 %).

Запропоновано застосовувати заходи законодавчого обмеження прав юридичної особи, яка вчинила кримінально протиправне посягання на земельні відносини, та вносити відомості про застосування таких заходів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а також застосовувати щодо юридичної особи, яка вчинила кримінально протиправне посягання на земельні відносини, конфіскації майна, яке стало знаряддям або предметом кримінального правопорушення, зокрема легалізованого майна (грошових коштів), одержаного кримінально протиправним шляхом (підтримано 84,0 % респондентів).

7. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин характеризується виною у формі умислу стосовно діяння та умислом або необережністю стосовно наслідків. Умисел здебільшого може бути тільки прямим стосовно вчиненого діяння. Ставлення до наслідків залежно від конкретного кримінального правопорушення може бути як умисним, так і необережним.

8. Для відмежування кримінальних правопорушень, які посягають на земельні відносини, запропоновано до використання такі критерії: 1) ознаки основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення; 2) ознаки предмета злочину кримінального правопорушення; 3) вид і розмір заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди; 4) ознаки суб'єкта кримінального правопорушення.

Основними критеріями розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин є: 1) ступінь суспільної небезпеки; 2) об'єкт правопорушення; 3) суб'єкт правопорушення; 4) розмір заподіяної шкоди та наслідки правопорушення; 5) момент закінчення правопорушення; 6) суворість і

вид стягнень, що накладаються; 7) коло осіб (органів), які уповноважені розглядати такі справи.

9. Дії службових осіб при вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переходом права власності на земельні ділянки, зокрема, пайового, лісового, водного фонду тощо до іншої фізичної особи, кваліфікуються за такими нормами Особливої частини Кримінального кодексу України: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) (підтримано 94,0 % респондентів).

10. На основі проведеного дослідження особливостей кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні пропонуємо при здійсненні законодавчої діяльності у цій сфері врахувати такі моменти і внести до КК України певні зміни і доповнення:

– доповнити Особливу частину КК України ст. 254¹ КК України «Незаконні дії у сфері землекористування» у такій редакції:

1. Незаконна зміна цільового призначення земель, незаконне внесення змін до Державного земельного кадастру та недотримання вимог землекористування – карається...

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, – караються...

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, – караються...;

– передбачити в структурі Особливої частини КК України окремий розділ VIII¹ «Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин», де закріпити кримінально-правові норми, передбачені ст. 197¹, 239, 239¹, 239², 252, 254 чинного КК України;

– доповнити перелік кримінальних правопорушень у ст. 96³ КК України посиланням на ст. 239, 239¹, 239², 252, 254 КК України з метою застосування примусових заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, які вчинили кримінально протиправні діяння у сфері земельних відносин;

– уніфікувати норми Кримінального кодексу України, Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та Земельного кодексу України стосовно розуміння предмета досліджуваних кримінальних правопорушень – земель у межах території України, земельних ділянок і права на них, зокрема на земельні частки (паї).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Сингаєвська М. І. Історичні аспекти розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на земельні відносини в Україні. *Боротьба з*

організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2016. № 2 (37). С. 181–184.

2. Сингаєвська М. І. Кримінальна відповідальність за посягання на земельні відносини в законодавстві зарубіжних країн. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 3 (5). С. 96–104.

3. Сингаєвська М. І. Розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6–3. Т. 3. С. 40–46.

4. Сингаєвська М. І. Специфіка кримінальної відповідальності за порушення у сфері земельних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 200–203.

5. Сингаєвська М. І. Земельні відносини як об'єкт кримінально-правової охорони. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 2. С. 45–49.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Сингаєвська М. І. Особливості встановлення суб'єкта під час кваліфікації злочинів у сфері земельних відносин. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): матеріали VII Міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.)* / [В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 244–247.

7. Сингаєвська М. І. Теоретико-методологічні основи дослідження особливостей кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини. *Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку: матеріали міжнар. студентської наук. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.)*. Київ: МНТУ, 2017. С. 274–276.

8. Singaevska Marina. Main features of objective aspect of crimes in sphere of land matters offence. *Застосування іноземної мови при викладанні кримінально-правових дисциплін: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 30 черв. 2017 р.)* / [редкол.: В. В. Чернєй, С. С. Чернявський, А. В. Савченко та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 40–43.

9. Сингаєвська М. І. Порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини. *Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку: матеріали II Міжнар. студ. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квіт. 2018 р.)*. Київ, 2018. С. 275–278.

10. Сингаєвська М. І. Особливості визначення об'єкта злочину під час кваліфікації злочинів у сфері земельних відносин. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. IX Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 269–272.

11. Сингаєвська М. І. Врахування норм земельного законодавства при кваліфікації зловживання владою або службовим становищем та службового підроблення у разі вчиненні їх у сфері земельних відносин. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 7 грудня 2019 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 254–257.

12. Сингаєвська М. І. Взаємозв'язок об'єкта кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин з суб'єктом вказаних кримінальних правопорушень.

Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. 27 лист. 2020 р. Одеса: ОДУВС, 2020. С. 77–80.

АНОТАЦІЯ

Сингаєвська М. І. Земельні відносини в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням питань кримінально-правової охорони земельних відносин. Проаналізовано теоретико-методологічні основи дослідження особливостей кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини. Вивчено зарубіжний досвід установлення кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини. Установлено характерні особливості земельних відносин як об'єкта кримінального правопорушення. Визначено основні та додаткові об'єкти кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, охарактеризовано ознаки об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони таких правопорушень. Досліджено критерії розмежування інституту відповідальності за порушення у сфері земельних відносин у галузі кримінального права та інституту такої ж відповідальності у галузі адміністративного права. Висвітлено питання проблем реформування інституту кримінальної відповідальності у сфері земельних відносин, розроблено та запропоновано основні критерії розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень у цій сфері. Окреслено правила кваліфікації зловживання владою або службовим становищем і службового підроблення у разі вчинення їх у сфері земельних відносин. Запропоновано внести зміни й доповнення до відповідних положень Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за кримінально протиправні посягання на земельні відносини.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, земельне правопорушення, кримінально протиправне посягання, склад правопорушення, земельні відносини, об'єкт кримінально-правової охорони, земельно-правова відповідальність, критерії розмежування.

АННОТАЦИЯ

Сингаевская М. И. Земельные отношения в Украине как объект уголовно-правовой охраны. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

Диссертация является комплексным научным исследованием вопросов уголовно-правовой охраны земельных отношений в Украине. Проанализированы теоретико-методологические основы исследования особенностей уголовной

ответственности за посягательство на земельные отношения. Изучены история становления и зарубежный опыт привлечения к уголовной ответственности за посягательство на земельные отношения.

Установлены характерные особенности земельных отношений как объекта уголовного правонарушения. Определены основные и дополнительные объекты уголовных правонарушений в сфере земельных отношений, охарактеризованы признаки объективной стороны, субъекта и субъективной стороны таких правонарушений. Раскрыто понятие «земельные отношения» как основной терминологический оборот при осуществлении юридического анализа уголовных правонарушений в сфере земельных отношений. Рассмотрена классификация уголовных правонарушений в сфере земельных отношений по объекту правонарушения с разделением их на четыре группы, указывающие на характерные особенности земельных отношений как объекта уголовного правонарушения.

Установлено, что уголовная ответственность за нарушения в сфере земельных отношений отличается рядом особенностей: специфическим фактическим основанием ответственности, которым выступает факт совершения земельного правонарушения, и собственным нормативным основанием, которым выступают правовые нормы, закрепленные исключительно в статьях УК Украины. С теоретической точки зрения институт уголовной ответственности за земельные правонарушения можно считать общим институтом земельного и уголовного права, поскольку он реализуется с помощью правовых норм обеих отраслей.

Исследованы критерии разграничения института ответственности за нарушения в сфере земельных отношений в области уголовного права и института такой же ответственности в области административного права. Освещены проблемы реформирования института уголовной ответственности в сфере земельных отношений, разработаны и предложены основные критерии разграничения уголовных и административных правонарушений в этой сфере: степень общественной опасности; объект правонарушения; субъект правонарушения; размер причиненного вреда и последствия правонарушения; момент окончания правонарушения; строгость и вид взысканий; круг лиц (органов), которые уполномочены рассматривать такие дела.

Аргументировано, что уголовная ответственность за нарушения в сфере земельных отношений наступает и для должностных лиц. Так, действия должностных лиц при совершении правонарушений, связанных с незаконным переходом права собственности на земельные участки паевого, лесного, водного фонда и т. д. к другому физическому лицу, квалифицируются в соответствии с нормами Особенной части УК Украины: злоупотребление властью или служебным положением, служебный подлог, служебная халатность, принятие предложения, обещания или получения неправомерной выгоды должностным лицом, злоупотребление влиянием. Определены правила квалификации злоупотребления властью или служебным положением и служебного подлога при совершении их в сфере земельных отношений.

Предложено внести изменения и дополнения в соответствующие положения Уголовного кодекса Украины, устанавливающие ответственность за уголовно противоправные посягательства на земельные отношения.

Ключевые слова: уголовная ответственность, уголовное правонарушение, земельное правонарушение, уголовно противоправное посягательство, состав правонарушения, земельные отношения, объект уголовно-правовой охраны, земельно-правовая ответственность, критерии разграничения.

SUMMARY

Singaevska M. Land relations in Ukraine as an object of criminal law protection. – *Qualifying scientific work as a manuscript.*

Candidate thesis in legal sciences in 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal enforcement law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is a comprehensive scientific research of the issues of criminal and legal protection of land relations. It analyzes the theoretical and methodological bases of research of features of criminal liability for violation of land relations. The foreign experience of establishing criminal liability for violation of land relations has been studied. The characteristic features of land relations as an object of criminal offense have been established. The paper identifies the main and additional objects of criminal offenses in the field of land relations, describes the features of the physical elements, the subject and the mental elements of such offences. It examines the distinguishing features between the institute of criminal liability for violations in the field of land relations and the institute of the administrative liability. The thesis highlights the issues of reforming the institute of criminal liability in the field of land relations, develops and proposes the main criteria for distinguishing between criminal and administrative offenses in this field. The rules on how to qualify abuse of power or official position and official forgery in case of their commission in the field of land relations have been defined in the present paper. It has been proposed to amend and complement the relevant provisions of the Criminal Code of Ukraine establishing liability for criminally unlawful violation of land relations.

Keywords: criminal liability, criminal offense, land offense, criminally unlawful violation, body of the offence, land relations, object of criminal and legal protection, land and legal liability, distinguishing criteria.